МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ КОРАБЛЕБУДУВАННЯ
імені адмірала Макарова

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ ІМЕНІ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО
(повна назва підрозділу)

КАФЕДРА СПЕЦІАЛЬНОЇ ТА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ
(повна назва кафедри)

ЗАТВЕРДЖЕНО
Ректор із науково-
педагогічної роботи
Сергій Слободян

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Program of the Discipline

Методика адаптивного фізичного виховання та логопедичний масаж

ADAPTIVE PHYSICAL EDUCATION METHODOLOGY AND SPEECH THERAPY MASSAGE

рівень вищої освіти перший (бакалаврський)

тип дисципліни вибіркова

мова викладання українська

Миколаїв – 2025

Робоча програма навчальної дисципліни «Методика адаптивного фізичного виховання та логопедичний масаж» є варіативним компонентом підготовки фахівців усіх галузей знань усіх спеціальностей.

«30» вересня 2025 р. 19 с.

Розробник: *Білюк Олена Геннадіївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти.*

Проєкт робочої програми навчальної дисципліни «Методика адаптивного фізичного виховання та логопедичний масаж» розглянуто на засіданні кафедри спеціальної та інклюзивної освіти
Протокол № 3 від « 1 » жовтня 2025 р.

Завідувач кафедри *Катерина Шапочка*

Проєкт робочої програми навчальної дисципліни «Методика адаптивного фізичного виховання та логопедичний масаж» розглянуто Науково-методичною комісією Навчально-наукового педагогічного інституту імені В.О. Сухомлинського
Протокол № 1 від « 14 » жовтня 2025 р.

Голова *Людмила Хрящевська*

Проєкт робочої програми навчальної дисципліни «Методика адаптивного фізичного виховання та логопедичний масаж» погоджено з навчальним відділом

Начальник відділу *Андрій Лабарткава*

Робочу програму навчальної дисципліни «Методика адаптивного фізичного виховання та логопедичний масаж» затверджено Навчально-методичною радою НУК
Протокол № 8 від « 29 » жовтня 2025 р.

Голова НМР НУК *Сергій Слободян*

© НУК, 2025
© Білюк О.Г., 2025

ЗМІСТ

Вступ..... 4

1. Опис навчальної дисципліни..... 5

2. Мета вивчення навчальної дисципліни..... 6

3. Програма навчальної дисципліни..... 7

4. Методи навчання. Засоби діагностики результатів навчання та методів їхнього демонстрування..... 10

5. Форми поточного та підсумкового контролю.....12

6. Критерії оцінювання результатів навчання..... 13

7. Засоби навчання…..... 13

8. Рекомендовані джерела інформації ……16

ВСТУП

Анотація. У програмі увага спрямована на глибоку теоретичну і практичну підготовкустудентів, формуючи в них систему професійних знань і умінь; сприяти розвитку творчого педагогічного мислення, вміння знаходити нові шляхи і форми роботи з фізичного виховання, а також розширенню і поглибленню їхніх інтелектуальних, рухових умінь і навичок. Вивчення дисципліни сприяє розширенню світогляду спеціалістів, підвищує їх теоретичний рівень, формує практичні навички управління процесом фізичного виховання, стимулює самопізнання. Відтак дисципліна посідає одне з провідних місць у підготовці фахівців спеціальної освіти.

Ключові слова: фізичне виховання, ігри, методика фізичного виховання, логоритміка,комплекс і т.д.

Abstract. The program focuses on deep theoretical and practical training of students, forming in them a system of professional knowledge and skills; to promote the development of creative pedagogical thinking, the ability to find new ways and forms of work on physical education, as wellas the expansion and deepening of their intellectual, motor skills and abilities. The study of the discipline contributes to the expansion of the worldview of specialists, increases their theoretical level, forms practical skills of managing the process of physical education, stimulates self-knowledge. Therefore, the discipline occupies one of the leading places in the training of special education specialists

Key words: physical education, games, methods of physical education, logarithmics, complex, etc.

1. Опис навчальної дисципліни

<table>
<tr><td rowspan="2">Найменування показників</td><td rowspan="2">Галузь знань, спеціальність (освітня програма), освітній рівень</td><td colspan="2">Характеристика навчальної дисципліни</td></tr>
<tr><td>Денна форма навчання</td><td>Заочна форма навчання</td></tr>
<tr><td>Кількість кредитів ЄКТС– 5</td><td>Усі галузі знань,</td><td colspan="2">Обов’язкова</td></tr>
<tr><td rowspan="2">Модулів - 2</td><td rowspan="5">Усі спеціальності.</td><td colspan="2">Рік підготовки:</td></tr>
<tr><td>2-й</td><td>2-й</td></tr>
<tr><td rowspan="2">Змістових модулів - 2</td><td colspan="2">Семестр</td></tr>
<tr><td>2-й</td><td>2-й</td></tr>
<tr><td>Електронний адрес РПНД на сайті Університету</td><td colspan="2">Лекції</td></tr>
<tr><td>Самостійне Індивідуальне науково-дослідне завдання: не передбачено</td><td rowspan="9">Освітній рівень: перший (бакалаврський)</td><td>30 год.</td><td>6 год</td></tr>
<tr><td>Загальна кількість годин -150</td><td colspan="2">Практичні, семінарські</td></tr>
<tr><td>Тижневих годин для навчання: аудиторних – 4/4. сам. роб. – 6/6</td><td>30 год.</td><td>6 год</td></tr>
<tr><td rowspan="5">Співвідношення кількості годин</td><td colspan="2">Лабораторні</td></tr>
<tr><td>0 год</td><td>0 год</td></tr>
<tr><td colspan="2">Самостійна робота</td></tr>
<tr><td>90 год.</td><td>138 год</td></tr>
<tr><td colspan="2">Індивідуальні завдання: 0 год</td></tr>
<tr><td colspan="2">Вид контролю: залік</td></tr>
</table>

2. Мета вивчення навчальної дисципліни

Мета курсу*:* вивчення теоретичних знань з предмету, що забезпечує професійну підготовку педагогів. Увага студентів концентрується на особливих завданнях щодо предмету, змісту, задачами теорії і методики фізичного виховання як наукової та навчальної дисципліни, зокрема теорії і методики фізичного виховання дошкільнят і дітей молодшого шкільного віку.

3. Під час опанування матеріалами курсу студенти матимуть можливість оволодіти такими компетенціями:

1. Здатність застосовувати психолого-педагогічні, дефектологічні, медико-біологічні, лінгвістичні знання у сфері професійної діяльності.
2.Здатність планувати та організовувати освітньо-корекційну роботу з урахуванням структури та особливостей порушення (інтелекту, мовлення, слуху, зору, опорно-рухових функційтощо), актуального стану та потенційних можливостей осіб із особливими освітніми потребами.
3.Здатність реалізовувати ефективні корекційно-освітні технології уроботі з дітьми, підлітками, дорослими з особливими освітніми потребами, доцільно обирати методичне й інформаційно-комп'ютернеза безпечення.
4.Здатність реалізувати персоналізовані підходи у процесі надання послуг раннього втручання (відповідно до обраної спеціалізації).
5.Здатність дотримуватися вимог до організації корекційно-розвивального освітнього середовища.
6.Здатність організовувати дитячий колектив, створювати в ньому рівноправний клімат і комфортні умови для особистісного розвитку вихованців та їхньої соціальної інтеграції.

5. Програма навчальної дисципліни

Модуль 1. Адаптивна фізична культура для дітей із ТПМ.

Змістовий модуль 1. Особливості методики фізичного виховання

Тема 1. Фізичне виховання: історичний екскурс.

Тема 2. Фізичне виховання як процес активного, цілеспрямованого самовдосконалення та життєтворення

Тема 3. Сучасні концепції фізичного виховання

Змістовий модуль 2. Методика адаптивної фізичної культури дітей

Тема 4. Психологічні аспекти адаптивної фізичної культури.

Тема 5. Принципи та Етапи адаптивної фізичної культури

Тема 6. Напрямки адаптивної фізичної культури

Модуль 2. Логопедичний масаж

Змістовий модуль 3. Значення, задачі та спрямованість логопедичного масажу

Тема 7. Значення, задачі та спрямованість логопедичного масажу

Тема 8. Роль логопедичного масажу у корекційному процесі.

Тема 9. Структура, види, інструктаж,

1. Тематичний план навчальної дисципліни

№ п п	Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
		Денна форма						Заочна форма					
		Усього	у тому числі					Усього	у тому числі				
			л	п	лаб	інд	ср		л	п	лаб	інд	ср
1		2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1. Адаптивна фізична культура для дітей із ТПМ. **Змістовий модуль 1.** Особливості методики фізичного виховання													
1	Тема 1. Фізичне виховання: історичний екскурс.	10	1	2			7	10	2				8
2	Тема 2. Фізичне виховання як процес активного, цілеспрямованого самовдосконалення та	10	1	2			7	10		1			9

	життєтворення												
3	Тема 3. Сучасні концепції фізичного виховання	10	2	4			4	10		1			9
Разом за Змістовим модулем 1		**30**	**4**	**8**			**18**	**30**	**2**	**2**			**26**
Змістовий модуль 2. Методика адаптивної фізичної культури дітей													
4	Тема 4. Психологічні аспекти адаптивної фізичної культури.	10		2			8	10					10
5	Тема 5. Принципи та Етапи адаптивної фізичної культури	18	4	4			10	20		6			14
6	Тема 6. Напрямки адаптивної фізичної культури	32	6	6			18	30					30
Разом **за Змістовим модулем** 2		**60**	**10**	**12**			**38**	**60**		**6**			**28**
Модуль 2. Логопедичний масаж **Змістовий модуль 3.** Значення, задачі та спрямованість логопедичного масажу													
7	Тема 7. Значення, задачі та спрямованість логопедичного масажу	20		2			18	20		2			18
8	Тема 8. Роль логопедичного масажу у корекційному процесі.	20		4			16	20		2			18
9	Тема 9. Структура, види, інструктаж, проведення логопедичного масажу	20	4	10			6	20	4	2			14
Разом за Змістовим модулем 3		**60**	**4**	**16**			**40**	**60**	4	**6**			**50**
Усього годин		**60**	**18**	**20**			**90**	**60**	4	**20**			**140**
Разом за курсом		**150**	**30**	**30**	0	**0**	**90**	**150**	4	**6**	0	0	**140**

2. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин денна	Кількість годин заочна
Модуль 1. Адаптивна фізична культура для дітей із ТПМ. **Змістовий модуль 1.** Особливості методики фізичного виховання			
1	Тема 1. Фізичне виховання: історичний екскурс.	2	1
2	Тема 2. Фізичне виховання як процес активного, цілеспрямованогосамовдосконалення та життєтворення	2	
3	Тема 3. Сучасні концепції фізичного виховання	4	1
	Усього:	**8**	**2**
Змістовий модуль 2. Методика адаптивної фізичної культури дітей			
4	Тема 4. Психологічні аспекти адаптивної фізичної культури.	2	
5	Тема 5. Принципи та Етапи адаптивної фізичної культури	4	1
6	Тема 6. Напрямки адаптивної фізичної культури	6	
	Усього:	**12**	**1**
Модуль 2. Логопедичний масаж **Змістовий модуль 3.** Значення, задачі та спрямованість логопедичного масажу			
7	Тема 7. Значення, задачі та спрямованість логопедичного масажу	2	1
8	Тема 8. Роль логопедичного масажу у корекційному процесі.	4	1
9	Тема 9. Структура, види, інструктаж, проведення логопедичного масажу	10	1
	Усього:	**30**	**6**

3. Самостійна робота

Розподіл годин самостійної роботи для студентів денної форми навчання:

підготовка до практичних занять – 2-4 год. / 1 заняття;

написання рефератів – 15 год. / 1 роботу;

підготовка до контрольних заходів – 15 год. / 1 захід

підготовка проектних завдань - 3–5 год. / 1 проєкт.

Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Вид роботи	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
1	Підготовка до практичних робіт	20	6
2	Реферат	10	25
3	Підготовка до контрольних заходів	10	15
4.	Виконання проєктних завдань*	20	34
	Разом	60	80

4. Методи навчання. Засоби діагностики результатів навчання та методів їхнього демонстрування

Методи навчання: на лекційних заняттях: лекція; пояснення; дискусія; диспут; ілюстрування; демонстрація; відеометод; майстер-клас на практичних заняттях: практична робота; фронтальне опитування; частково-пошуковий метод; спостереження.

Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання: усні відповіді (семінарські заняття); проєктні (самостійні) роботи; контрольна робота; реферати.

5. Форми поточного та підсумкового контролю

Досягнення студента оцінюються за 100-бальною системою Університету.

Підсумкова оцінка навчального курсу містить оцінки з поточного контролю та оцінки підсумкового контролю. В кожного компонента своя частка в загальній системі оцінок, де студент може набрати від 60 балів до 100 балів.

Під компонентом проміжних оцінок розуміються поточні оцінки протягом семестру.

Підсумкова оцінка навчального курсу є сумою проміжних оцінок (усна відповідь, проектні (самостійні роботи), реферат, контрольна робота (максимально 85 балів) й оцінки за контрольну роботу (максимально 15 балів).

Поточний контроль проводиться на кожному практичному занятті та за результатами виконання завдань самостійної роботи. Він передбачає оцінювання теоретичної підготовки здобувачів вищої освіти із зазначеної теми (у тому числі самостійно опрацьованого матеріалу) під час роботи на заняттях та набутих практичних навичок під час виконання завдань практичних і проєктних самостійних робіт, а також презентації результатів виконаних завдань та досліджень.

Зарахування кредитів навчального курсу можливо тільки лише досягнення результатів, запланованих РПНД, що виражається в одній із позитивних оцінок, передбачених чинним законодавством.

6. Форми контролю результатів навчальної діяльності студентів та їхнє оцінювання

Усні відповіді на семінарських заняттях	**Критерії оцінювання**
2	Відповідь правильна, повна, логічна, містить аналіз, систематизацію, узагальнення, містить аргументовані висновки з доречним ілюстративним матеріалом, може підкріплюватися коректними цитуваннями думок / поглядів учених.
1,5	Відповідь в цілому правильна, доволі повна, логічна; допущені несуттєві помилки та неточності у викладенні матеріалу.
1	Відповідь частково правильна, містить неточності, недостатньо

	обґрунтована з використанням неправильної / некоректної термінології.
0,5	Відповідь частково правильна, містить неточності, проте не містить жодних аргументів та ілюстративного матеріалу.
0	Студент не дає відповіді чи його відповідь містить значну кількість суттєвих помилок, не обґрунтована.
	Максимальна оцінка студента за цей компонент програми 30 балів (15 відповідей по 2 бали ДФН, 4 відповіді по 2 бали ЗФН).

Самостійна (проєктна) робота	**Критерії оцінювання**
5	Студент правильно виконує завдання в установлений термін, презентує аналітику різних наукових джерел, підбирає доречний ілюстративний матеріал, здійснює коректні та доцільні цитування, а також грамотно проводить експеримент і на високому рівні здійснює обробку його результатів.
4	Студент правильно виконує завдання в установлений термін, презентує аналітику різних наукових джерел, допускається незначних помилок у добірці ілюстративного матеріалу, здійснює коректні та доцільні цитування, в експериментальних роботах містяться незначні недоліки в обробці їхніх результатів.
3	Студент виконує роботу з порушенням установленого часу для цього виду роботи; дає в цілому правильну відповідь, але поверхнево чи з певними неточностями, подає недоцільні цитування та недоречні ілюстрації, а також виконує експериментальні роботи не на різнотипних мовленнєвих матеріалах та з недостатньою кількістю респондентів.
2	Студент виконує роботу з порушенням установленого часу для цього виду роботи; дає в цілому правильну відповідь, але не презентує аналітику різних наукових джерел, не підбирає доречний ілюстративний матеріал, не наводить коректні та доцільні цитування, проводить експерименти, проте не презентує обробку його

	результатів та не демонструє вміння робити висновки.
1	Студент виконує роботу з методичної допомоги викладача на кожному етапі проведення експериментів.
0	Студент не виконує роботи.
	Максимальна оцінка студента за цей компонент програми 45 балів (15 робіт по 3 бали ДФН, ЗФН).

Реферат	**Критерії оцінювання**
15	Реферат має обсяг 15 або більше друкованих (рукописних) сторінок; проблема, яка в ньому розглядається, викладена повно, послідовно, логічно; список використаної наукової літератури нараховує 5-6 джерел, відповідає сучасним правилам оформлення бібліографії.
10	Реферат має обсяг 10 сторінок; тема реферату викладена досить повно, але є певні недоліки у логіці викладу; бібліографічний список нараховує 4-5 джерел, відповідає сучасним правилам, але містить певні помилки.
5	Обсяг реферату є недостатнім для викладення обраної проблеми, і тому проблема розглядається поверхово; у бібліографічному списку менше чотирьох наукових джерел і є помилки.
0	Тема реферату нерозкрита, у бібліографічному списку менше 2 наукових джерел, і він подається не за сучасними правилами.
	Максимальна оцінка студента за цей компонент програми 15 балів (1 реферат по 15 балів ДФН, ЗФН).

Контрольна робота	**Критерії оцінювання**
ДФН 10 ЗФН 32-30	Робота виконана без змістових помилок (завдання I, II та III рівнів складності), містить точні відповіді на питання теоретичного характеру, правильно ідентифікує технологію і правильно виявляє брехню в тексті. Бал знижується в разі наявності орфографічних та пунктуаційних помилок.
ДФН 9-7 ЗФН 29-20	Робота представлена з повними та правильними відповідями всіх рівнів складності, студент правильно ідентифікує технологію профайлінгу і правильно структурує хід виявлення брехні в тексті, проте допускається помилок шляхом упущення кількох відповідних маркерів. Бал знижується в разі наявності орфографічних і пунктуаційних помилок.
ДФН 6-5	Робота виконана з огріхами в описі технології профайлінгу, проте безпомилково виконано завдання I та II рівнів

ЗФН 19-10	складності. В такій роботі завдання щодо детекції брехні в тексті виконано неправильно. Бал знижується в разі наявності орфографічних і пунктуаційних помилок.
ДФН 4-3 ЗФН 9-6	Робота виконана з неточностями у формулюванні дефініцій термінів (ІІ рівень складності) та значними огріхами в описі технології профайлінгу (ІІІ рівень складності). Завдання щодо детекції брехні тексті виконано неправильно або не виконано взагалі. Бал знижується в разі наявності орфографічних і пунктуаційних помилок.
ДФН 3–1 ЗФН 5-1	Робота містить значну кількість помилок у завданнях усіх рівнів складності або незначну кількість помилок у завданнях І та ІІ рівнів складності та відсутності виконання завдань ІІІ рівня. Бал знижується в разі наявності орфографічних і пунктуаційних помилок.
0	Робота не виконувалася.
	Максимальна оцінка студента за цей компонент програми 10 балів (для ДФН, 32 бали для ЗФН)

Форма контролю	**Максимальна кількість балів**	
	Денна форма	**Заочна форма**
Практичні заняття	15х2 бали = 30 балів	4х2 бали = 8 балів
Самостійна (проєктна) робота	15х3 бали = 45 балів	15х3 бали = 45 балів
Реферат	1х15 балів = 15 балів	1х15 балів = 15 балів
Контрольна (письмова) робота	1х10 балів= 10 балів	1х32 бали = 32 бали
Всього	100	100

7. Критерії оцінювання результатів навчання

		Денне відділення		Заочне відділення	
		Вид роботи	Кількість балів	Вид роботи	Кількість балів
ЗМ 1	Т1	Відповідь на практичному занятті	2		
		Самостійна (проєктна) робота	3	Самостійна (проєктна) робота	3

	Т2	Відповідь на практичному занятті	2	Відповідь на практичному занятті	2
		Самостійна (проєктна) робота	3	Самостійна (проєктна) робота	3
	Т3	Відповідь на практичному занятті	5	Відповідь на практичному занятті	12
ЗМ 2	Т1	Відповідь на практичному занятті	2		
		Самостійна (проєктна) робота	3	Самостійна (проєктна) робота	3
	Т2	Відповідь на практичному занятті	2	Відповідь на практичному занятті	2
		Самостійна (проєктна) робота	3	Самостійна (проєктна) робота	10
	Т3	Відповідь на практичному занятті	10	Відповідь на практичному занятті	10
ЗМ 3	Т1	Відповідь на практичному занятті	5		
		Самостійна (проєктна) робота	10	Самостійна (проєктна) робота	10
	Т2	Відповідь на практичному занятті	5		
		Самостійна (проєктна) робота	10	Самостійна (проєктна) робота	10
	Т3	Відповідь на практичному занятті	10	Відповідь на практичному занятті	10
		Реферат	15	Реферат	15
Контрольна робота			10	Контрольна робота	10

Підсумковий контроль	Залік		Залік	
Сума		100		100

8. Засоби навчання

Наочним матеріалом для лекційних занять послужать мультимедійні засоби (комп'ютерні презентації); відеоматеріали (навчальні кінофільми, а також інтерв'ю, виступи тощо як фактографічний матеріал).

На практичних заняттях прислужиться бібліотечних фонд Університету та електронні репозитарії світу.

Під час виконання завдань самостійної роботи доцільним стане використання бібліотечного фонду та енциклопедій, словників, довідників.

9. Рекомендована література

Базова

1. ПРОГРАМИ РОЗВИТКУ ДІТЕЙ https://mon.gov.ua/ua
2. https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna–osvita/programi–rozvitku–ditej
3. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / Наук. ред. та упоряд. О.Л.Кононко. - 2-е вид., випр. -К., 2017.
4. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. - К., 2015.
5. Виховання і навчання дітей в допоміжній школі / За ред. В. В. Воронкової. - К., 2004.
6. Виховання і навчання дітей в допоміжній школі: Посібник для вчителів і студентів дефектол. фак. пед. ін-тів / За ред. В. В. Поронковой. - К., 2004.
7. Богініч О. Л., Бабачук Ю.М. Рухливі ігри та ігрові вправи з елементами спортивних ігор для дітей дошкільного віку / О.Л. Богініч, Ю.М. Бабачук – Тернопіль : «Мандрівець», 2014. – 224 с

8. .Вільчковський Е. С. Теорія і методика фізичного виховання дітей дошкільного віку : навч. посіб. / Е. С. Вільчковський, О. І. Курок. – 2-ге вид., перероб. та доп. – Суми : Університет. кн., 2010. – 428 с
9. Невідкладні стани в педіатрії: навч. посіб. / За ред. Р.І. Поцюрко. — К.: Медицина, 2010. — 176 с.
10. Ришард Алєксандрович Малий атлас з анатомії – Maly atlas anatomiczny: Пер з5-го польск. вид. – ВСВ «Медицина». 2011. – 136с., 83 іл.
11. Фізичне виховання, основи здоров'я та безпеки життєдіяльності дітей старшого дошкільного віку : навч.-метод. посіб. / О. Л. Богініч, Н. В. Левінець, Л. В. Лохвицька, Л. А. Сварковська. – К.: Генеза, 2013. – 127 с.

Допоміжна

1. Адрієвський І.Ю. Педіатрія в модулях: навч. посіб. — К.: Медицина, 2007. – 36 с.
2. Анатомія людини А.С. Головацький, В.Г. Черкасов, М.Р. Сапін, Я.І. Федонюк Вінниця: Нова книга, - 2009.
3. Гнатюк О.І. Клінічна гематологія дитячого віку. — Вінниця: Глобус-преса, 2009. — 160 с.
4. Гнатюк О.І., Попов В.П. Кардіологія дитячою віку. — Вінниця: Глобус-преса, 2009. — 180 с.
5. Денисенко О.В. Інфекційні хвороби в модулях: навч. посіб. — К.: Медицина, 2009. — 166 с.
6. Інтенсивна терапія в педіатрії: навч. посіб. / За ред. Г.І. Белебезьева. — К.: Медицина, 2008. — 520 с.
7. Касевич Н.М. Медсестринська етика і деонтологія: підручник. — К.: Медицина, 2010. — 200 с.
8. Касевич Н.М., Шаповал К.І. Охорона праці та безпека життєдіяльності медичних працівників: підручник. — К.: Медицина, 2010. — 248 с.
12. Курдюмова Н.О., Поліщук Т.Г. Практикум з педіатрії в модулях: навч. посіб. — К.: Медицина, 2011. — 160 с.

13. Мойсак О.Д. Основи медичних знань і охорона здоров'я.-К.: Арістей, 2007.- 616с.
14. Невідкладні стани в педіатрії: навч. посіб. / За ред. Р.І. Поцюрко. — К.: Медицина, 2010. — 176 с.
15. Палій Л.В. Основи реаніматології: навч. посіб. — К.: Медицина, 2008.— 164 с.
16. Ришард Алєксандрович Малий атлас з анатомії – Maly atlas anatomiczny: Пер з 5-го польск. вид. – ВСВ «Медицина». 2011. – 136с., 83 іл.

10. Інформаційні ресурси

1. https://anatom.ua/
2. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0752-14
3. http://www.vashakniga.ru/book.asp?id=199406&rbr=118
4. www.komarovskiy.net/blog/category/medicina
   uk.wikipedia.org/wiki/
5. refs.co.ua/62463-Klinicheskie_osnovy_intel.